

«Էդիթ Պրինտ» հրատարակչություն

Ավարտական հետազոտական աշխատանք

Թեմա՝ Սաների հայրենաճանաչողության ձևավորման
կարևորությունը

Հաստատություն՝ Արտաշատ քաղաքի թիվ 7 մանկապարտեզ

Դաստիարակ՝ Վերգինե Սայադյան

Ղեկավար՝ Ժաննա Ավետիսյան

Երևան 2023

Բովանդակություն

1. Ներածություն.....	3-4
2. ԳԼՈՒԽ1. Սաների հայրենաճանաչության ձևավորման կարևորությունը.....	5-8
3. ԳԼՈՒԽ2 Հայրենաճանաչության դաստիարակման մեթոդական նյութերը.....	9-10
4. ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ ՄԻՋԻՆ ԽՈՒՄԲ/ Թեմա- «Հայաստանն իմ տունն է».....	11-14
5. Եզրակացություն.....	15
6. Օգտագործված գրականության ցանկ.....	16

Ներածություն

Հետազոտական աշխատանքի համար ընտրվել է «Մաների հայրենաճանաչողության ձևավորման կարևորությունը» թեման, որը շատ կարևոր և խնդրահարույց թեմա է բոլոր ժամանակներում: Ազգի նկարագիրը պահելու և հայրենիքին տեր կանգնելու հիմքում ընկած է հայրենաճանաչությունը: Հայրենաճանաչ հայր բոլորովին այլ վերաբերմունք ունի հայրենիքի հանդեպ, ով չի կարող անպիտան լինել սեփական երկրի հանդեպ: Ազգը ձևավորվում է իր ժողովրդով, ազգային արժեքներով, ուստի պետք է հենց վաղ մանկության տարիքից՝ սկսած ընտանիքից, այնուհետև մանկապարտեզից, լուրջ քայլեր ձեռնարկել այդ հարցում: Անհրաժեշտ է երեխաների գիտակցությունը հասցնել այն գաղափարի, որ հայրենիքը մեկն է և այն պետք է միշտ սիրել ու պաշտպանել: Նախնիների ժառանգած ազգային արժեքների պահպանման հարցում ամենաճիշտ ճանապարհը հայեցի դաստիարակությունն է:

Թեման համարում եմ արդիական, որովհետև այն հայրենաճանաչողության, նրա կարևորության, արժեքների ու վերաբերմունքի ուսուցման նախապայմաններից է: Հայրենիքը ճանաչելու և բացահայտելու համար շատ կարևոր են էքսկուրսիաները և արշավները, ինչը կլինի մշակութային կարողունակության ու նաև բոլոր կարողունակությունների տարբեր ենթակետերում առաջադրված պահանջների լուծումը: Արդյունքում երեխան կճանաչի հայկական և մարդկային քաղաքակրթությունների մշակույթը և ձեռք կբերի Հայաստանի պատմության մասին իմացություն, նրա մոտ կարժևորվի սեփական ինքնությունը և կձևավորվի մշակութային ճաշակ: Աշխարհի յուրաքանչյուր ժողովուրդ ունի իր հայրենիքը: Դա այն տարածքն է, որտեղ նա դարեր շարունակ ապրել է՝ իր պատմությունը կերտելով: «Հայրենիք», «պետություն», «ծննդավայր» հասկացություններն ունեն տարբեր բովանդակություններ: Որևէ ազգի կամ էթնոսի անդամը կարող է ծնվել ու ապրել իր հայրենիքից դուրս՝ այլ տարածքում, լինել ոչ իր հայրենի պետության քաղաքացին: Այդուհանդերձ, նրա հայրենիքն իր նախահայրերի բնօրրանն է: Այս գիտակցության աղավաղումը հանգեցնում է ազգային-էթնիկ ինքնագիտակցության երկփեղկմանը, որն էլ անխուսափելիորեն տանում է ուժացման և ձուլման՝ օտար հավաքականությունների մեջ:

Հետազոտության նպատակը. Ուսումնասիրել սաների հայրենաճանաչության ձևավորման առանձնահատկությունները, առաջադրել մանկավարժական արդյունավետ պայմաններ, բարձրացնել սաների հայրենաճանաչողության թեմայի կարևորության մակարդակը:

1. Սաների հայրենաճանաչության ձևավորման կարևորությունը

Հայրենաճանաչողության իմացությունն առավելագույնս հնարավորություն է տալիս իրականացնելու մեր իղձերը, ձևավորելու ու պահպանելու հայի կեցվածքը: Հայրենաճանաչողությունը բովանդակում է դաստիարակչական վիթխարի ներուժ, հայրենասիրություն և ազգային արժանապատիվ գոյություն: Այսօր հայրենասիրական դաստիարակությունը մեր երկրում համարում են հիմնական նպատակներից մեկը: Ես գտնում եմ, որ որպես հայրենասեր մարդ առաջին հերթին ձևավորվում են ընտանիքում, այնուհետև ուսումնական հաստատություններում, որտեղ սովորեցնում են անվերապահորեն սիրել իր հողն ու ջուրը, մայրենի լեզուն, ինչը հայրենասիրության առաջին նախապայմանն է: Նախադպրոցական կրթության զենքը և գլխավոր իմաստը պետք է դառնա սաների հայրենաճանաչողության ձևավորման կարևորությունը: Հայրենաճանաչողության նշանակությունը առաջին հերթին նպատակաուղղված է սաների գիտելիքների, պատմական ուղու, նրա սոցիալական, հոգևոր և բարոյական փորձի վերաբերյալ գիտելիքներ հաղորդելուն, պատմական ժամանակաշրջանի վերաբերյալ որոշակի պատկերացումներ ձևավորելուն: Պարապմունքին ներկայացվող կարևորագույն պահանջ և յուրաքանչյուր պարապմունքի բնորոշ հատկանիշ է ուսումնական նպատակի հստակությունը, դաստիարակող և զարգացնող խնդիրների անխզելի կապը և այդ խնդիրների հստակ ու հետևողական իրագործումը: Ուսումնական ծրագրի բովանդակությունը, պարապմունքների ուսումնական դաստիարակչական և զարգացնող խնդիրները, երեխաների տարիքը, նրանց գիտելիքների մակարդակը և խնդիրները: Երեխաների տարիքը, նրանց գիտական մակարդակը, հմտություններն ու կարողությունները համատեղ պայմանավորում են նյութի ընտրությունը, դրանում գլխավորի առանձնարումը, ինչպես նաև պարապմունքի ժամանակ դաստիարակի օգտագործած մեթոդներն ու հնարները: Նույն խմբի սանն ավելի ազատ է արտահայտում իր մտքերն ու դատողություններ, գործում է անկաշկանդ , ինչն էլ նպաստում է ուսուցման արդյունավետ կազմակերպմանը: Անհատական աշխատանքում դաստիարակվում է երեխայի ինտելեկտուալ պատրաստակամությունը, դժվարությունները հաղթահարելու գործում ձևավորում

են համառություն, ինանակագմակերպման և ինքնավերահսկման ընդունակություններ: Հատկապես նախադպրոցական տարիքում առանձնահատուկ զգացմունքայնությունը, ինքնասիրությունը, որ հաճախ արտահայտում է նրանց ինքնահաստատման և հասուն երևալու ձգտումը, մանկավարժից պահանջում է անհրաժեշտ նրբանկատություն, հարգանք փոքրիկի նկատմամբ: Ելնելով վերոգրյալից՝ կարող ենք եզրահանգել ,որ երեխայի արժեքայի համակարգի ձևավորումը ժամանակակից կրթության գերխնդիրն է և մշտապես պետք է լինի մանկավարժների ուշադրության կենտրոնում: Նախադպրոցական տարիքի երեխաների հայրենասիրական դաստիարակության նպատակն է երեխայի հոգում սեր սերմանել և սնուցել բնության, տան և ընտանիքի, երկրի պատմության և մշակույթի հանդեպ, որոնք ստեղծվել են հարազատների և ընկերների, նրանց աշխատանքով կոչված հայրենակիցներ: Հայրենասիրական զգացմունքները դրվում են կոնկրետ սոցիալ-մշակութային միջավայրում գտնվող մարդու կյանքի և լինելու գործընթացում: Ծննդյան պահից մարդիկ բնագոյաբար, բնականաբար և աննկատ կերպով ընտելանում են իրենց միջավայրին, իրենց երկրի բնությանը, մշակույթին, իրենց ժողովրդի կյանքին: Պետք է նկատի ունենալ, որ նախադպրոցականը հուզականորեն է ընկալում իրեն շրջապատող իրականությունը, հետևաբար հայրենասիրական զգացմունքները հայրենի քաղաքի, հայրենի երկրի նկատմամբ դրսևորվում են հիացմունքի զգացումով իր քաղաքի, իր երկրի հանդեպ: Որպեսզի երեխաները սիրեն իրենց հայրենիքը, քաղաքը, գյուղը,մենք պետք է նրանց ցույց տանք գրավիչ կողմից: Նրանց քաղաքացիական դիրքորոշման և հայրենասիրության ձևավորումն ի վերջո կախված է նրանից, թե ինչպես կհայտնվի հայրենի քաղաքը նախադպրոցական տարիքի երեխայի առջև, ինչ հույզեր ու ապրումներ կառաջացնի, որքանով կհարստացնի երեխայի երևակայությունը: Սկսելով այս գործը՝ որպես դաստիարակ, ես առաջին հերթին պետք է ինքս լինեմ հայրենասեր, սիրեմ և լիարժեք ճանաչեմ իմ հայրենիքը, իմ քաղաքը,որպեսզի կարողանամ երեխայի մեջ սեր սերմանել դեպի հայրենի հողը: Մեծ նշանակություն ունի նախադպրոցականներին ծանոթացնել պատմական, մշակութային, ազգային, աշխարհագրական ինքնատիպությանը: Որպիսի երեխան կարողանա գիտակցել ինքն իրեն, պետք է ծանոթանա հայրենի քաղաքին, նրա տեսարժան վայրերին: Վաղ մանկությունից պետք է սկսել երեխայի մեջ հայրենիքի

նկատմամբ հարգանք ու սեր սերմանել: Ճիշտ ժամանակին նախադպրոցականների գրագետ, բարոյական և հայրենասիրական դաստիարակությունը կօգնի մեծացնել այնպիսի սերունդ, ովքեր անտարբեր չեն լինի իրենց հայրենի երկրի պատմության, նրա մշակույթի, ավանդույթների և իդեալների նկատմամբ: Ազգային արժեքները և հայրենասիրական գաղափարը մարդն ամբողջովին ընկալում է ողջ կյանքի ընթացքում՝ հայեցի դաստիարակության շնորհիվ: Հայրենաճանաչության կարևոր խնդիրն ազգայինի պահպանումն է, ինչը պետք է սկսել հենց վաղ մանկության տարիքից: Հայրենաճանաչողության ուսուցման գործընթացում, պրակտիկայում հանդիպում ենք տարբեր տիպի մեթոդների, որոնք ունեն իրենց տարբեր հիմքերը, ուսումնադաստիարակչական նպատակը: Դրանց հիմքում ընկած են հիմնական նպատակներ, պատրաստի գիտելիքների յուրացումը, կրկնության միջոցով դրանց ամրապնդումը, գիտելիքների կիրառումը պրակտիկայում, կարողությունների և հմտությունների ձևավորման նպատակով կատարվող վարժությունները, ընթացիկ կամ ընդհանրացնող կրկնությունները, սաների ձեռք բերած գիտելիքների, հմտությունների ու կարողությունների ստուգումը և այլն: Նախադպրոցականների հետ հայրենասիրական դաստիարակության ժամանակ պետք է հաշվի առնվի երեխայի հոգեկանի առանձնահատկությունները՝ կարճաժամկետ ուշադրություն, հետաքրքրություն, ամեն ինչի նկատմամբ բարձր հուզական ներգրավվածություն: Մեթոդաբանական մշակումների մեծ մասը, որոնք կիրառվում են նախադպրոցական հաստատություններում, հիմնված են դրա վրա: Երեխաներին պետք է պատմել մեր անցյալի կարևորագույն իրադարձությունների մասին, թե ինչ սխրագործություններ են կատարել իրենց 7 պապերն ու նախապապերը հանուն հայրենիքի պահպանման, որքան անձնուրաց են պաշտպանել իրենց հայրենի հողը մարտերում և որքան ազնվորեն են աշխատել նրա համար: Պետք է, որ երեխաները հպարտանան, որ իրենք այդ հրաշալի ժողովրդի մի մասն են, և որ նրանց ընտանիքներն անմիջականորեն ներգրավված են երկրի պատմության կերտման մեջ: Նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունում հայրենասիրական դաստիարակության հետևյալ ձևերը թույլ են տալիս երեխաներին զարգացնել բարոյական և հայրենասիրական զգացմունքներ.

➤ Էքսկուրսիա դեպի տեղական պատմության թանգարան:

➤ Այցելություն տեսարժան վայրեր:

➤ Հայրենիքի մասին բանաստեղծությունների, ասացվածքների սովորում:

➤ Լսելով ժողովրդական երաժշտություն, սովորելով երգեր Հայրենիքի մասին:

➤ Թեմատիկ բանահյուսական ցերեկույթ:

Դաստիարակի խնդիրն է երեխային շրջապատող աշխարհայացքում ստեղծել ճիշտ հաջորդականություն՝ նրա մտքում հնարավոր շփոթմունքից խուսափելու համար:

ԳԼՈՒԽ 2

2. Հայրենաճանաչության դաստիարակման մեթոդական նյութերը

Հայրենասիրական դաստիարակության կազմակերպումը ուսումնական գործընթացի կարևոր բաղադրիչ է, որի օժանդակությունն ու գործիքը մեթոդական աշխատանքն է: Նախադպրոցականների հայրենասիրական դաստիարակության խնդիրներն են՝

- ❖ բնության և բոլոր կենդանի էակների նկատմամբ զգույշ վերաբերմունքի ձևավորում.
- ❖ աշխատանքի նկատմամբ հարգանքի կրթություն.
- ❖ հետաքրքրության զարգացում հայկական ավանդույթների և արհեստների նկատմամբ.
- ❖ Հայաստանի քաղաքների մասին պատկերացումների ընդլայնում.
- ❖ երեխաների ծանոթությունը պետության խորհրդանիշերին / զինանշան, դրոշ, օրհներգ /.
- ❖ զարգացնել պատասխանատվության զգացում և հպարտություն երկրի ձեռքբերումներով
- ❖ հանդուրժողականության ձևավորում, հարգանքի զգացում այլ ժողովուրդների, նրանց ավանդույթների նկատմամբ

Այս խնդիրները լուծվում են երեխաների գործունեության բոլոր տեսակներում՝ խմբասենյակում, խաղերում, աշխատանքի մեջ, առօրյա կյանքում, որոնք երեխայի մեջ ձևավորում են և՛ հայրենասիրական զգացմունքները և՛ նրա հարաբերությունները մեծահասակների ու հասակակիցների հետ: Այս ամենն օգնում է գտնել ճանապարհ հասկանալու սիրելիներին, տեսնելու և ընդունելու շրջապատող աշխարհը: Քաղաքացի, հայրենասեր լինելը շատ կարևոր է: Ուստի հայրենիքի հանդեպ սիրո դաստիարակությունը, հայրենիքի հանդեպ հպարտությունը պետք է զուգակցվի 9 այլ ժողովուրդների մշակույթի, յուրաքանչյուր մարդու նկատմամբ անհատապես, անկախ մաշկի գույնից և կրոնից, բարյացակամ վերաբերմունք ձևավորելու հետ: Այսօր երիտասարդ ընտանիքներում հայրենասիրության դաստիարակության հարցերը հաճախ կարևոր չեն համարվում և հաճախ միայն տարակուսանք են առաջացնում: Այդ պատճառով իմ աշխատանքի հիմնական գաղափարը դաստիարակների և ծնողների ջանքերը համախմբելն է, որպեսզի երեխաների մեջ ձևավորվի պատկերացումներ տան, ծնողների, այն վայրի մասին, որտեղ նա ծնվել է, այն ամենի մասին, ինչն իրեն շրջապատում է և այն, ինչը կոչվում է փոքր հայրենիք: Միայն է կարծել, թե սեր

սերմանելով ընտանիքի հանդեպ՝ մենք արդեն սեր ենք սերմանում հայրենիքի հանդեպ: Ցավոք, լինում են դեպքեր, երբ սեփական տան հանդեպ նվիրվածությունը համակցված է երկրի ճակատագրի նկատմամբ անտարբերության, երբեմն նույնիսկ դավաճանության հետ: Ուստի կարևոր է, որ երեխաները հնարավորինս շուտ տեսնեն իրենց ընտանիքի «քաղաքացիական դեմքը», ծանոթանալ, թե ինչու են իրենց պապերն ու տատիկները մեղալներ ստացել, ճանաչել հայտնի նախնիների և այլն: Հայրենասիրական դաստիարակության մեջ մեծերի, հատկապես մտերիմ մարդկանց օրինակը մեծ նշանակություն ունի: Ընտանիքի ավագ անդամների / պապիկների և տատիկների, Հայրենական մեծ պատերազմի մասնակիցների, նրանց առաջնագծի և աշխատանքային սխրանքների / կյանքից կոնկրետ փաստերի հիման վրա անհրաժեշտ է երեխաների մեջ սերմանել այնպիսի կարևոր հասկացություններ, ինչպիսիք են «պարտքը հայրենիքի հանդեպ», «սեր հայրենիքի հանդեպ», «ատելություն թշնամու հանդեպ», «աշխատանքային սխրանք» և այլն: Երեխաները պետք է ճանաչեն մեր հերոսներին, ովքեր իրենց կյանքը տվել են հանուն մարդկանց երջանկության և խաղաղության ու նրանց անունները հավերժացել են քաղաքների, փողոցների, հրապարակների անուններով, նրանց պատվին կանգնեցվել են հուշարձաններ:

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ ՄԻՋԻՆ ԽՈՒՄԲ

Թեմա- «Հայաստանն իմ տունն է»

Տեսակը- Պատմում նկարների միջոցով

Նպատակները- Հստակեցնել և ամրապնդել երեխաների գիտելիքները՝ ՀՀ-ի վերաբերյալ: Ծանոթացնել ՀՀ դրոշին, զինանշանին, օրհներգին, տեսարժան վայրերին, հուշարձաններին(նկարների միջոցով):

Խնդիրները- Արթնացնել հայրենասիրական զգացմունքներ ,ինչպես նաև գիտակցական վերաբերմունք ձևավորել հայրենիքի զգացողությունն ամուր պահելու առումով: Երեխայի գիտակցությանը հասցնել, որ հայրենիքը մեկն է, ուստի չի կարելի լքել : Ջարգացնել կապակցված խոսք կառուցելու հմտություններ, ամրապնդել հիշողությունը: Ջարգացնել խոսքային և ճանաճողական կարողությունները:

Անհրաժեշտ պարագաներ- ՀՀ զինանշան, Հայաստանի մասին երգեր պարունակող ձայնասկավառակներ, իճանկար՝ Հայաստանի տեսարժան վայրերը:

Խթանում- Հայկական ժողովրդական երգի հնչյունների ներքո սկսել պարապմունքը:

Դաստիարակ-Ի՞նչ էք հասկանում հայրենիք ասելով:

Երեխաներ-Հայրենիքը որտեղ մենք ապրում ենք, որտեղ ծնվել և մեծանում ենք, այստեղ ապրում են մեր հարազատները: Հայրենիքը դա մեր մանկապարտեզն է, մեր ընկերներն են: Հայրենիքը դա մեր մայրաքաղաք Երևանն է: Հայրենիքը հայն է ու հայի ոգին:

Իմաստի ընկալում- Հայրենիքի խորհրդանիշներն են Հայաստանի պետական դրոշը, զինանշանը, օրհներգը: Դաստիարակը ցուցադրում է զինանշանը, պատմում որ արծիվը իմաստուն ժողովրդի խորհուրդն է, առյուծը՝ ժողովրդի ուժը: Եվ պատմում է 4 թագավորությունների մասին, Արարատ լեռան և Նոյյան տապանի մասին: Ցուցադրելով դրոշը դաստիարակը խոսում է դրոշ գույների խորհուրդների մասին:

փոքրիկ բանաստեղծական դադար-

Իմ Հայաստան, իմ Հայրենիք,

Երկնքի չափ սիրում եմ քեզ,

Թեև փոքրիկ, շատ եմ փոքրիկ,

Քո մասին շատ բան գիտեմ ես:

Դաստիարակը երեխաներին նկարներ բաժանելով կազմակերպում է խաղ և Սառաջադրում 3-4 նախադասությամբ պատմել նկարի մասին: Խմբի յուրաքանչյու երեխա մասնակցում է խաղին: Դաստիարակը լրացումներով շարունակում է երեխաների խոսքը:

Օրվա 2-րդ կեսին երեխաները նկարելու միջոցով կվերարտադրեն իրենց ստեղծած պատմությունը և լավագույն խումբը կարժանանա մրցանակի՝ Գիրք Հայաստանի մասին:

Վերջում կհստակեցվի երեխաների ստացած գիտելիքները թեմայի վերաբերյալ, հարցերի միջոցով ևս մեկ անգամ տեղի կունենա ամրապնդում: Դասի ավարտին սաները լցված կլինեն հայրենասերի ավելի մեծ ոգով: Հայրենասիրությունը ծնվում է հենց այն նույն պահին, երբ ծնվում է մարդ-արարածը:

Տնօրենի խոսք - Սաների հայրենաճանաչողության ամրապնդման գործում մեծ դեր ունի ուսումնադաստիարակչական ամբողջ գործընթացը, ինչի առնչությամբ լուրջ աշխատանքներ է իրականացվում դաստիարակի կողմից: Պարապմունքը հնարավորություն տվեց երեխաների մեջ ձևավորել հստակ պատկերացումներ հայրենասիրության վերաբերյալ: Այս գիտելիքները նրանց հնարավորություն կտա գնահատել, սիրել և պաշտել հայրենիքը մինչև կյանքի վերջ:

Եզրակացություն

Հայրենաճանաչողության կարևորության մասին կարելի է խոսել երկար: Ամենակարևորը հայրենիքը սիրելն է իրական սիրով: Հենց այս պատճառով է, որ կրթական բոլոր ոլորտներում պետք է դրվի հայրենաճանաչողության կարևորության հարցը: Ես եկել եմ այն եզրահանգման, որ մանկապարտեզի սաների հայրենասիրական զգացմունքների դաստիարակությունը բարդ գործընթաց է, նպատակին հասնելու համար պետք է հնարավորություն ընձեռել ,որպեսզի երեխաները շրջագայեն Հայաստանի տարբեր վայրերով՝ հայրենիքը ճանաչելու, սիրելու, գնահատելու և հետագայում պաշտպանելու նպատակով: Պետք է հնարավորություն տանք երեխաներին տեսնելու սեփական հայրենիքի գեղեցկությունն ու հիանալ դրանով: Ինչի շնորհիվ մենք կստանանք հետևյալ պատկերը .

- ✓ Ստացված տպավորությունների մասին արտահայտվում է.
- ✓ Հասկանում է՝ ով է ինքը
- ✓ Ձևավորվում է որպես հայ
- ✓ Դիտարկում է բնագիտական երևույթները, ճանաչում բնությունը, մտածում միջավայրի պահպանության մասին

Ամենակարևորը, վերջնարդյունքում ունենում ենք ազգային նյութական և ոչ նյութական ժառանգությունը՝ ճանաչող, ազգայինը առժևորող, հայրենասեր և օրինակելի քաղաքացի:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Հ.Միտոյան, Լ.Սմբատյան. Լ. Սարգսյան /Խոսքի զարգացման պարապմունքները, մանկապարտեզի միջին խմբում/ ուսումնամեթոդական ձեռնարկ 2013թ. էջ234
2. Լուկինա Լ. Ի. Նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների մանկավարժական անձնակազմի հետ աշխատանքի կազմակերպչական ասպեկտները. Մ.: TC Sphere, 2010:
3. Մանկավարժական խորհուրդներ նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններում / Կազմել Է Կամալովա Ն.Ռ., Բլազուշկո Լ.Ն., Ստրելնիկովա Լ.Ն., Պետրովա Ա.Վ., Բաբչինսկայա Վ.Յու., Մուրչենկո Ն.Ա. - Վոլգոգրադ: Հրատարակչություն «Ուսուցիչ», 2016 թ.
4. Belaya K. Yu. Մեթոդական աշխատանք նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունում. Մ.: TC Sphere, 2008:
5. Volobueva L. M. Նախադպրոցական ուսումնական հաստատության ավագ ուսուցչի աշխատանքը ուսուցիչների հետ: Մ.: TC Sphere, 2008:
6. <https://hy.wikipedia.org/wiki>